Julkisen taiteen tietopaketti Etelä-Pohjanmaan kunnille

NELIMARKKA MUSEO
A·D 1964

SISÄLLYSLUETTELO

3 JOHDANTO

4 JULKINEN TAIDE

5 TAIDEHANKE

7 RAHOITUS

9 TAITEILIJAVALINNAT

10 JULKISEN TAITEEN MERKITYKSET JA HYÖDYT

13 JULKISEN TAITEEN MUISTILISTA

14 LÄHDELUETTELO

Johdanto

Taidetta ja kulttuuria on kaikkialla. Yksi arjessa näkyvä taiteen muoto on julkinen taide. Tässä Nelimarkka-museon koostamassa ja Etelä-Pohjanmaan kunnille suuntaamassa julkisen taiteen tietopaketissa esitellään lyhyesti mitä julkinen taide on, annetaan tietoa taidehankkeista ja taiteilijavalinnoista sekä esitellään millaisia erilaisia merkityksiä ja hyötyjä julkisella taiteella voi olla.

Tietopaketissa esitellään myös julkiselle taiteelle oleellista sanastoa ja tarjotaan erilaisia linkkejä ja vinkkejä lisätiedon hankkimista varten.

Tietopaketin toivotaan antavan kunnille, julkisen taiteen parissa työskenteleville ja aiheesta kiinnostuneille henkilöille perustietoa aiheesta. Paketin toivotaan myös herättävän kunnissa mielenkiintoa julkista taidetta ja uusien taidehankkeiden totetuttamista kohtaan.

Antoisaa lukuhetkeä!

Nelimarkka-museo
Etelä-Pohjanmaan taidemuseo
2021

Cityhirvi, Samuli Alonen, 2014, Seinäjoki. Kuva: Elina Teitti.

Nimetön, Gummy Gue, Upeart, 2018, Seinäjoki. Kuva: Noora Holm.

Julkinen taide

Julkisella taiteella tarkoitetaan kaikille avoimeen julkiseen paikkaan tai tilaan sijoitettua tai niissä toteutuvaa taidetta. Tyypillisesti julkinen taide on julkisin varoin hankittua, mutta sen rahoitus voi myös olla peräisin yksityiseltä taholta.

Taiteen avulla tilasta voidaan tehdä erityinen. Taiteen edistämiskeskuksen vuonna 2020 tuottaman kyselyn perusteella jopa 72% suomalaisista haluaakin taidetta asuinalueelleen, työ- tai opiskelupaikalle, kirjastoon tai muuhun vastaavaan paikkaan.

Julkisella taiteella voi olla useita erilaisia muotoja. Se voi olla kiinteä, aineeton, pysyvä tai väliaikainen taideteos. Taidetta julkisissa paikoissa ja tiloissa voidaan tehdä useilla eri tekniikoilla ja materiaaleilla tai niiden yhdistelmillä.

Julkisen taiteen muotoja

- Monumentit
- Maalaukset
- Ääniteokset
- Valoteokset
- Veistokset
- Videotaide
- Mediataide
- Performanssit
- Sanateokset
- Ympäristötaide
- Tapahtumaluonteiset teokset (esimerkiksi konsertit)
- Yhteisötaide

Lue lisää julkisesta taiteesta: www.julkinentaide.fi

Julkinen taideteos voi olla esimerkiksi rakenteisiin integroitu ja toteutettu rakennusten seinäpintamateriaalien, meluaitojen tai kadunkalusteiden muodossa. Teokset voivat olla myös rakennuksista itsenäisiä teoksia. Julkisia taideteoksia voidaan sijoittaa niin ulko- kuin sisätiloihinkin ja ne voivat sijaita esimerkiksi aukioilla, kaduilla, puistoissa, kouluissa, päiväkodeissa ja sairaaloissa.

Yleensä julkista taidetta tehdään tiettyyn ympäristöön tarkoituksenmukaisesti, jolloin pyritään muuttamaan paikan luonnetta tai luomaan paikkaa. Taide julkisessa tilassa onkin aina vahvasti yhteydessä sitä ympäröivään ympäristöön ja yhteiskuntaan.

Suomenhevonen, Herman Joutsen, 1997, Seinäjoki.
Kuva: Elina Teitti.

Taidehanke

Julkisen taiteen toteuttaminen lähtee kunnan tai kaupungin strategisesta päätöksestä. Yleensä taiteen tilaaja on kunta tai sen alaisuudessa toimiva organisaatio, mutta tilaajana voi myös toimia esimerkiksi yksityinen rakennuttaja. Julkinen taideteos voidaan toteuttaa rakennushankkeen yhteydessä, tai se voidaan sijoittaa jo valmiiseen ympäristöön.

Julkisen taiteen hankintatavat ja siihen liittyvät prosessit ovat kaupunki- tai kuntakohtaisia. Alueiden ja rakennusten käyttötarkoitukset (esimerkiksi koulu, sairaala tai asema-aukio) vaikuttavat siihen, mitä niiden yhteyteen hankittavalta taiteelta odotetaan. Taidehankkeiden yhteydessä on tärkeää aina pitää keskiössä kysymystä siitä, keitä varten julkista taidetta ollaan tekemässä.

Julkisen taiteen hankinta on monivaiheinen ja -alainen prosessi, jossa monipuolinen osaaminen ja ammattitaito auttaa onnistuneeseen lopputulokseen pääsemisessä. Taidehankkeet toteutuvat parhaiten, kun ne suunnittelee ja toteuttaa monialainen työryhmä, johon kuuluu viranhaltijoita esimerkiksi kulttuuri- tai museotoimesta, kaavoituksesta, teknisestä toimesta sekä strategisesta kehityksestä.

Useissa kaupungeissa onkin perustettu poikkihallinnollisia ja moniammatillisia ohjaus- tai työryhmiä tukemaan taidehankintojen toteuttamista.

A Big Hug, Päivi Rintaniemi, 2016, Seinäjoki. Kuva: Elina Teitti.

Julkisen taiteen hankkeissa yhdistyvät esimerkiksi liikennesuunnittelun, kaavoituksen, valaistuksen, katu- ja puistosuunnittelun sekä taiteen osaaminen. Teoksen toteuttamisesta vastaava taiteilija tai taiteilijat valitaan taidehankkeeseen kilpailujen tai tarjousten kautta.

Julkisen taiteen hankintojen käytännön toteutusta on mahdollista ohjata ja määritellä julkisen taiteen periaatteilla sekä vuosittaisella, projekti- tai aluekohtaisella taideohjelmalla.

Julkisen taiteen periaatteet

Julkisen taiteen periaatteet tarkoittavat asiakirjaa ja suunnitelmaa, joka määrittää kuntatasolla julkisen taiteen tavoitteet ja keinot niihin pääsemiseksi sekä taiteen konkreettisia toteutustapoja. Periaateohjelma määrittelee taidehankinnoissa käytettävät hankinta- ja rahoitusmallit sekä tilanteet missä niitä sovelletaan. Periaatteet määrittävät myös taidehkkeeseen osallistuvat tahot aina sen aloituksesta teosten huoltoon ja ylläpitoon asti.

Taidehankkeiden toteuttaminen sujuu kustannustehokkaasti ja järjestelmällisesti, kun niiden prosessit ja perusperiaatteet ovat selvillä jo ennen hankkeen suunnittelun aloittamista. Kustannustehokkuutta lisää myös taiteen sisällyttäminen rakentamisen suunnitelmiin ja hankkeen suunnittelijoiden sekä taiteilijan yhteistyön alkaminen jo heti hankkeen alusta alkaen.

Julkisten taideteosten yhteydessä on oleellista miettiä niiden mahdollista väliaikaisuutta ja psysyvyyttä sekä elinkaarta. Tärkeää on myös kiinnittää huomiota taideteosten kunnosta huolehtimiseen ja ylläpitoon niiden valmistumisen jälkeen, koska teos voi joutua esimerkiksi vandalismin kohteeksi tai vaurioitua säätelemättömien olosuhteiden tai muun syyn takia.

Tukea uusiin alkaviin julkisen taiteen projekteihin ja kehittämishankkeisiin voi saada Taiteen edistämiskeskuksen asiantuntijapalveluista.

Lue lisää: www.taike.fi

Taideohjelma

Taideohjelma on yleissuunnitelma taiteen käytöstä tietyillä alueilla tai rakennuskohteissa. Ohjelmassa määritellään taidehankintojen käytännön toteuttamisen ja rahoituksen tavat, taiteen teema, sijoittuminen ja taiteilijavalintojen tavat. Lisäksi ohjelmassa määritellään hankkeen vastuutahot ja heidän tehtävänsä. Taideohjema voi olla joko velvoittava tai ohjeellinen.

Mykille joukoille, Ossi Somma, 1981, Vimpeli.
Kuva: Soile Kautiainen-Hietala.

Rahoitus

Julkisen taiteen hankintojen rahoittajana voi toimia kunta, kaupunki tai yksityinen rakennuttaja. Yleinen tapa rahoittaa julkista taidetta on prosenttiperiaatteen noudattaminen. Taidehankinnat voidaan rahoittaa esimerkiksi tontinluovutusehdon taidevelvoitteen tai rahastomallin kautta, joiden yhteydessä päätöksentekoon tai toiminnassa avustamiseen voivat osallistua esimerkiksi paikallinen taidemuseo, taidetyöryhmä tai julkisen taiteen asiantuntija.

Prosenttiperiaate tarkoittaa julkisen sektorin käyttämää taiteen rahoitusmallia ja periaatteellista päätöstä, jossa osa rakennushakkeen budjetista käytetään taiteeseen. Näissä rakennushankkeissa taiteeseen päätetään käyttää noin yksi prosentti hankkeen määrärahoista ja taidetta hyödynnetään rakentamisen yhteydessä joko teoshankintoina tai taiteellisen suunnittelun muodossa.

Suomessa prosenttiperiaatteen suosio on kasvanut nopeasti 2000-luvun aikana, jolloin entistä useammassa kunnassa periaate on otettu aktiiviseen käyttöön. Esimerkiksi Seinäjoella on vuosien 2015–2020 välisenä aikana toteutettu useita julkisen taiteen projekteja.

Prosenttiperiaatteen toteuttamiseksi on monia erilaisia toiminta- ja rahoitusmalleja. Periaate voi toteutua esimerkiksi kunnan rahoitus- tai kaavoituspäätöksenä. Kunnat voivat sitoutua noudattamaan prosenttiperiaatetta joko tapauskohtaisesti esimerkiksi suurissa rakennuskohteissa tai kaikessa rakentamisessa.

Julkisen sektorin lisäksi myös taloyhtiöt tai yksityiset rakennuttajat voivat noudattaa prosenttiperiaatetta. Prosenttiperiaate soveltuu noudatettavaksi esimerkiksi rakennusten peruskorjauksiin, uudis-, täydennys- sekä infrastruktuurirakentamisessa, kuten viheralueilla.

Tontinluovutusehdon taidevelvoite

Tontinluovutusehdon taidevelvoite on julkisen taiteen rahoitusmalli, jossa kunta asettaa omistamansa tontin luovutuksen ehdoksi taidevelvoitteen. Velvoitteen mukaan rakennuttaja edellytetään hankkimaan osalla rakennuskustannuksia taidetta vastineeksi oikeudesta rakentaa kunnan maalle. Mallia sovellettaessa kunnan prosenttiperiaatepäätöksen toteutus siirtyy rakennuttajalle.

Rahastomalli

Rahastomallissa alueen rakennuttajat kerryttävät määrätyn osan taiderahaa rakennuskustannuksista yhteiseen rahastoon, jonka varoista toteutettavien hankkeiden taideteokset hankitaan. Rahoitusosuus on mahdollista määritellä esimerkiksi rakennettavan kohteen kerrosneliömetrien kautta. Pysyvien ja väliaikaisten teosten lisäksi rahastosta voidaan rahoittaa lisäksi erilaisia kulttuuritapahtumia. Yleensä rahastoa hallinnoi kaupunki, kunta tai sen alaisuudessa toimiva palveluyhtiö.

Prosenttiperiaatteen tavoitteita ovat alusta asti olleet hyvän ja visuaalisesti paremman rakennetun ympäristön luominen sekä taiteilijoiden työllistäminen. Taiteen, arkkitehtuurin ja esimerkiksi muotoilun avulla on mahdollista luoda viihtyisämpiä ja parempia elinympäristöjä sekä samalla mahdollistaa saavutettavan taiteen kohtaaminen.

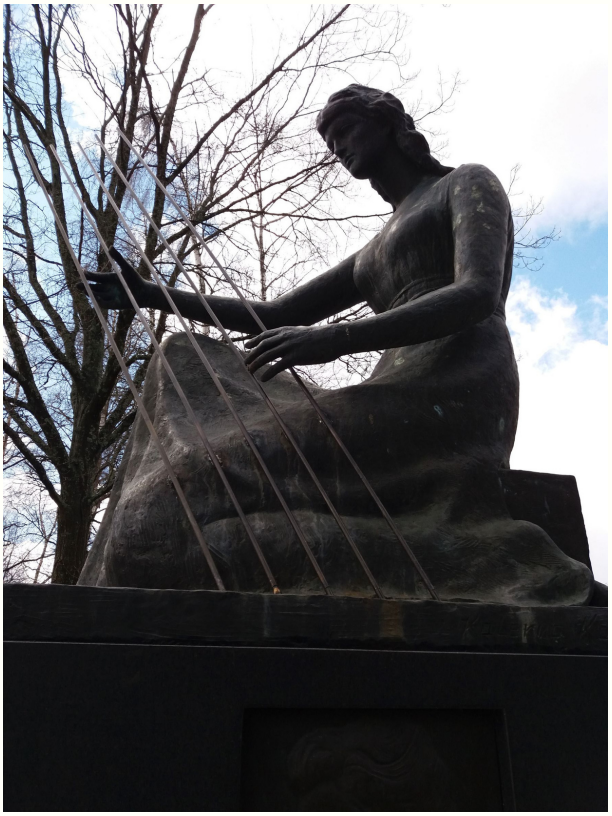

Klemetti-Kuulan patsas, Etelä-Pohjanmaan musiikin monumentti, Kalervo Kallio, 1963. Kuva: Maya Syrjälä.

Julkisen taiteen asiantuntija

Taiteen asiantuntijapalveluita ostetaan rakennushankkeiden yhteydessä. Asiantuntija voi työskennellä kunnan työntekijänä tai hänet voidaan palkata hankkeeseen kilpailutettuna ostopalveluna. Asiantuntijan nimityksiä voivat olla esimerkiksi taidekonsultti tai -koordinaattori. Asiantuntijan tehtävät vaihtelevat hankkeen tarpeiden mukaan. Tehtäviin voi lukeutua esimerkiksi taidehankkeen toteutuksen sunnittelu, organisointi, taidehankintaprosessin koordinointi ja taiteen laadunvarmistus. Tehtäviin voivat kuulua myös taideohjelman laatiminen sekä sopimusten ja aikataulun laadinta ja seuranta.

Lue lisää julkisen taiteen asiantuntijapalveluista: Tilaa taitavasti: Miten ostat taiteen asiantuntijapalveluita

Taiteilijavalinnat

Taidehankkeeseen valittavan taiteilijan etsimiseen ja valintaan on olemassa useita erilaisia tapoja. Valinnan tekemisessä monipuolisesta asiantuntemuksesta ja osaamisesta on paljon hyötyä. Taiteilijavalintaa tekemään tai valinnassa avustamaan voidaan palkata julkisen taiteen asiantuntija, tai siitä voi vastata esimerkiksi taidetyöryhmä.

Taiteen tilaajalla on käytössään useita erilaisia paikkoja ja tapoja saada tietoa taiteilijoista ja heidän osaamisestaan. Taiteilijapankit ovat avoimia verkkopalveluita, joihin taiteilijoilla on mahdollisuus ilmoittaa tietonsa ja esitellä osaamistaan. Taiteilijoihin on myös mahdollista tutustua esimerkiksi porfoliosivustojen ja taiteilijamatrikkelien kautta. Sopivan taiteilijan löytämisessä voidaan hyödyntää myös esimerkiksi paikallisia taideyhdistyksiä ja taiteilijajärjestöjä sekä -liittoja.

Taiteen tilaajat voivat järjestää taidekilpailuja löytääkseen julkisen taiteen hankkeeseen sopivan ammattitaiteilijan. Taide- ja muotoilukilpailujen järjestämiseen on saatavilla apua visuaalisten alan järjestöiltä, jotka tarjoavat kilpailupalveluitaan helpottamaan kilpailun järjestelyjä.

Erilaisia ammattitaiteiljoille suunnattuja taidekilpailujen muotoja ovat kutsukilpailu ja avoin kilpailu. Taidetta voidaan tilata myös portfoliohaun, rinnakkaisen luonnostilauksen tai suorahankinnan kautta. Kilpailujen järjestämiseen ja toteuttamiseen on tärkeää varata riittävästi aikaa.

Taiteen käyttö osana rakennushankkeita vahvistaa taiteen ammattilaisten elinkeinotoimintaa ja samalla monipuolistaa alan ammattitaitoa. Ammattitaiteilijoiden työllistymistä on tärkeää pyrkiä tukemaan, sillä heidän osaamisestaan ja ammattitaidostaan on merkittävää hyötyä taidehankkeiden onnistumiselle sekä kaupunkien suunnittelulle ja kehittämiselle. He myös kykenevät kehittämään kuntien kulttuuri- ja taidetoimintaa yhteistyössä muiden tahojen kanssa.

- Lue lisää kilpailumuodoista: www.julkinentaide.fi/taidekilpailut
- Kuvataiteen kilpailut - Suomen Taiteilijaseura / www.artists.fi
- Arkkitehtuurikilpailut - Suomen Arkkitehtiliitto SAFA / www.safa.fi
- Muotokilpailut - Ornamo / www.ornamo.fi
- Pohjalainen taiteilijaliitto - pohjalainentaiteilijaliitto.fi

Julkisen taiteen merkitykset ja hyödyt

Julkinen taide on luonteeltaan saavutettavaa. Taiteen kokeminen on jokaisen ihmisen oikeus, joka julkisen taiteen kautta voidaan pyrkiä mahdollistamaan myös niille, jotka eivät pääsee vierailemaan esimerkiksi taidenäyttelyissä tai museoissa. Taide tulee rakennetun ympäristön kautta osaksi arkiympäristöä, sen samalla palvellessa kaikkia taiteen käyttäjiä.

Julkisella taiteella on tärkeä merkitys paikkakuntien asukkaille, alueen taloudelle ja kehittämiselle, hyvinvoinnille sekä paikan kokemiselle. Taiteen todellista arvoa ei kuitenkaan ole mahdollista mitata rahassa, sillä taiteen tehtävänä on luoda elämyksiä ja kokemuksia, herättää henkilökohtaisesti koettuja tunteita sekä luoda yhteys taiteilijan, teoksen ja taiteen kokijan välille.

Valtakunnallinen painijapatsas, Elis ja Heikki Räsänen, 1984, Seinäjoki. Kuva: Elina Teitti.

Talous

- Taiteella on niin suoria kuin epäsuoriakin vaikutuksia talouteen. Yksi taiteen ja kulttuurin merkityksistä taloudelle on niiden vaikutus työhyvinvointiin, sen tukemiseen ja ylläpitämiseen. Taiteen ja taidetoiminnan on todettu esimerkiksi vähentävän sairauspoissaoloja, vahvistavan tiimihenkeä, laskevan stressitasoa ja lisäävän työmotivaatiota, tuottavuutta sekä luovuutta.

- Julkinen taide rakentaa ympäristön elämyksellisyyttä ja voi toimia alueen markkinoinnissa matkailijoita, väestöä ja yrityksiä houkuttelevana osana. Lisäksi tasokkaasti toteutettu julkinen taide asunto- ja aluerakentamisessa on kaupungeille tapa erottua toisistaan.

Hyvinvointi

- Rakennettuun ympäristöön sijoitetulla taiteella ja kulttuurisesti monipuolisella ympäristöllä on positiivinen vaikutus hyvinvointiin. Taiteella onkin todettu olevan useita erilaisia myönteisiä terveysvaikutuksia niin fyysiseen hyvinvointiin kuin mielenterveyteenkin. Taiteesta on todettu olevan apua terveyden edistämisessä, osana sen hoitoa ja ylläpitoa.

- Taiteella on positiivisia hyvinvointivaikutuksia esimerkiksi onnellisuuteen, elämänlaatuun ja hyvän elämän kokemiseen. Julkisiin tiloihin, kuten terveydenhuollon tiloihin ja työpaikoille sijoitetut taideteokset auttavat myös ahdistuneisuuden ja stressin alentamisessa.

- Visuaalisten taiteiden, musiikin ja tanssin on lisäksi todettu edistävän mielenterveyttä ja antavan apua masennuksen hoidossa sekä psyykkisten voimavarojen vahvistamisessa. Taidetoiminta ja kulttuuri ehkäisevät myös yksinäisyyttä sekä syrjäytymistä.

1918 vapaussodan sankarien muistomerkki, Alvar Aalto, 1920, Alajärvi. Kuva: Nelimarkka-museo.

Identiteetti

- Julkinen taide luo, korostaa ja vahvistaa paikan ja alueen identiteettiä, jolloin esimerkiksi teoksista voi muodostua yhteisiä ja merkityksellisiä maamerkkejä. Taide lisääkin alueiden ja paikkojen ainutkertaisuutta ja taiteen avulla kyetään kertomaan esimerkiksi teoksen sijoituspaikan tarinaa ja heijastamaan sen ominaispiirteitä.

- Kulttuuri on yksi niistä tekijöistä, jotka saavat paikalliset kiintymään paikkakuntaan. Taideteokset paikassaan myös muistuttavat yleisöä teokseen ja sen aiheeseen liitettävistä arvoista. Lisäksi taide vahvistaa ihmisten yhteenkuuluvuuden tunnetta ja yhteisöllisyyttä.

Alueiden kehittäminen

- Julkista taidetta voidaan hyödyntää osana alueiden ja kaupunkien kehittämistä ja uudistamista. Taideteos voi toimia esimerkiksi alueen tai paikan aktiviteettina, maamerkkinä tai keskuksena. Laadukas julkinen taide voi edistää paikkakunnan vetovoimaa, ainutlaatuisuutta ja mainetta niin paikkakunnan asukkaiden, yritysten, sijoittajien kuin matkailijoidenkin keskuudessa. Taide ja taiteellinen suunnittelu myös lisää kiinnostusta uusia ja kehitettäviä alueita kohtaan.

- Julkinen taide voi myös kohottaa ja rakentaa alueen imagoa, jolla on puolestaan vaikutusta esimerkiksi asuntojen hintoihin ja kysyntään. Julkinen taide voi auttaa nostamaan alueiden arvostusta ja sen on huomattu vähentävän rakennettuun ympäristöön kohdistettua ilkivaltaa ja lisäävän ympäristön turvallisuutta.

- Koska taide voi olla myös paljon muuta kuin ainoastaan pysyviä teoksia, voi se esimerkiksi erilaisten tapahtumien kautta luoda alueelle ja paikkakunnalle toiminnan mahdollisuuksia, jotka antavat kuvan elinvoimaisuudesta ja tuovat alueelle ihmisiä myös sen ulkopuolelta.

Talvinen pihamaa, Tuomo Lehtiniemi, 1987, Vimpeli.
Kuva: Soile Kautiainen-Hietala.

Sateenkaaren päässä, Antti Maasalo, 2011, Alajärvi.
Kuva: Nelimarkka-museo.

Julkisen taiteen muistilista

- Julkinen taide on julkisessa tilassa sijaitsevaa taidetta, jonka rahoitus voi olla peräisin julkiselta sektorilta tai yksityiseltä taholta.
- Paikan käyttötarkoitus vaikuttaa siihen, mitä siellä sijaitsevalta taiteelta odotetaan.
- Monialaisesta taidetyöryhmästä on apua onnistuneen taidehankinnan toteuttamisessa.
- Taidehankintojen toteutusta voidaan määritellä ja ohjata julkisen taiteen periaatteilla ja taideohjelmilla.
- Taiteilijoiden ja taiteen on suositeltavaa olla osa rakennushakkeita heti niiden alusta alkaen.
- Valmiiden taideteosten ylläpitoon tulee kiinnittää erityistä huomiota.
- Prosenttiperiaatetta voivat noudattaa niin julkinen sektori kuin yksityiset rakennuttajatkin.
- Prosenttiperiaatteen soveltamisessa voidaan käyttää esimerkiksi tontinluovutusehdon taidevelvoitetta tai rahastomallia.
- Sopiva ammattitaiteilija voidaan pyrkiä löytämään erilaisten kilpailujen ja hakujen avulla.
- Ammattitaitelijoiden käyttäminen taidehankinnoissa auttaa lopputuloksen onnistumisessa.
- Julkisella taiteella on useita erilaisia merkityksiä ja hyötyjä. Teoksilla on vaikutusta esimerkiksi talouteen, hyvinvointiin, identiteettiin sekä alueiden kehittämiseen
- Apua ja neuvoja julkisen taiteen hankkeissa voi saada esimerkiksi Taiteen edistämiskeskukselta tai alueen vastuumuseolta.

Lähdeluettelo

Airaksinen, M. 2021: *ROTI: Rakennetun omaisuuden tila 2021 -raportti*.

Fancourt, D. & Finn, S. 2019: *What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being?* A scoping review. Health Evidence Network synthesis report 67. WHO Regional Office for Europe: Copenhagen.

Frei Zimmer Oy. 2020: *Tilaa taitavasti: Miten ostat taiteen asiantuntijapalveluita*.

Houni, P. 2019: *Taide ja kulttuuri vaikuttavat hyvinvointiin – Tiedosta toimintaan*. Painotalo Westman.

Houni, P. 2021: *Taide keskellä arkea! Etelä-Pohjanmaan kulttuurihyvinvoinnin selvitys 2015–2020*. Etelä-Pohjanmaan liitto B:94. ProPrint Oy.

Houni, P., Turpeinen, I. & Vuolasto, J. 2021: *Taidetta! Kulttuurihyvinvoinnin käsikirja*. Taiteen edistämiskeskus: Helsinki.

Hyry, J. 2020: *Kansalaisten käsityksiä taiteesta osana arkiympäristöä ja julkisia tiloja*. Taiteen edistämiskeskus.

Hyvärinen, I. 2018: *Kompastuskiviä ja rapisevia maamerkkejä: Tapaustutkimus julkisten veistosten poistoista ja siirroista Suomessa*. Jyväskylän yliopisto. Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos.

Ikäläinen, P. 2017: *Taiteesta tukea työhyvinvointiin: Yleisimmät sairauspoissaolojen syyt ja taidelähtöisen toiminnan mahdollisuudet työterveyden ylläpitämisessä*. Taiteen edistämiskeskus.

Isotalo, M. 2005. *Kulttuuria kunnissa: Kunnallinen kulttuuritoimi Uudellamaalla ja Itä- Uudellamaalla vuosina 2000–2004*. Uudenmaan taidetoimikunta. Copy-Set Oy: Helsinki.

Julkinentaide.fi, muutettu 24.9.2021. [WWW-dokumentti]. <https://www.julkinentaide.fi/>.

Kemppinen, M. 2021: Julkinen taide 2020. *Julkinen taide 2020*. 17–29. Taiteen edistämiskeskus.

Mononen, S. 2021: Julkinen taide 2020. *Poikkeusajan arjen taide – Julkisen taiteen vuosikritiikki 2020*. 7–14. Taiteen edistämiskeskus.

Mylluntaus, O. & Karttunen, S. 2019: *Julkinen taide aluerakentamisessa ja -kehittämisessä: Taloudellisen arvon tunnistaminen ja arviointimenetelmät*. Cuporen verkkojulkaisuja 65.

Niemelä, A. 2021: *Aarre Vatanen ja Maalaus I: Maalaustaiteen sijoittaminen julkiseen tilaan konservoinnin näkökulmasta*. Metropolia Ammattikorkeakoulu.

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017: *Esitys prosenttiperiaatteen edistämiseksi: Ohjausryhmän raportti*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:50. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Helsinki.

Pulkkinen, M. 2019: *MeraKonst! Kunnat julkisen taiteen tilaajina Suomessa ja Ruotsissa: Kokemuksia ja hyviä käytäntöjä*. Kostiainen, A. (toim.). Hanasaari -ruotsalais-suomalainen kulttuurikeskus. Origos Oy: Espoo.

Pulkkinen M., Kuosmanen R., Lehtonen A., et al. 2019a: *Prosenttiperiaatteen käsikirja taiteen tilaajalle*. Pulkkinen, M (toim.). Suomen Taiteilijaseura.

Pulkkinen M., Kuosmanen R., Lehtonen A., et al. 2019b: Prosenttiperiaatteen käsikirja taiteilijalle. Pulkkinen, M (toim.). Suomen Taiteilijaseura.

Rikkinen, A. 2020: *Rakennetaan yhdessä: Ratkaisuja luovan suunnittelun käyttöön rakentamisessa*. Rikkinen, A. & Perttula, E. (toim.) Ornamo.

Suomen Taiteilijaseura 2021: *Kuvataidekilpailun järjestäjän ja julkisen taiteen tilaajan opas*.

Terho, H., Turpeinen, O. & Miettinen, A. 2016: Taiteen edistämiskeskus prosenttiperiaatteen asialla 2014 – 2016. *Taiteen edistämiskeskus prosenttiperiaatteen asialla*. Turpeinen, O., Miettinen, A. & Terho, H. (toim.). Taiteen edistämiskeskus. 4–6.

Terho, H. 2021: Julkinen taide 2020. *Julkisen taiteen vuosi*. Taiteen edistämiskeskus. 4–5.

von Brandenburg, C. 2008: *Kulttuurin ja hyvinvoinnin välisistä yhteyksistä: Näköaloja taiteen soveltavaan käyttöön*. Opetusministeriön julkaisuja 2008:12. Yliopistopaino.